

KRUESZ KRIZOSZTOM LEVELEI JEDLIK ÁNYOSHOZ 12.

Lelőhely: a Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár Kézirattára BK 184/VI. B. 1. számú fondja

*A kéziratot rögzítette: Mayer Farkas OSB,
sajtó alá rendezte: Székács István,
szerkesztő: Gazda István*

Kruesz Krizosztom – Jedlik Ányosnak

BK 184/VI. B. 1/12.

1860. április 20.

Szeretve tisztelt Tanár ur!

Örömmel vettem kedves sorait, bár ne kellett volna bennök azt is olvasnom, hogy beteges volt¹; hála Istennek, hogy a kellemetlen vendégtől megszabadult. Az átnyujtott pénz miatt tett fáradságáért fogadja közös köszönetünket. Itt ujból küldök 28 pfo². Növendékeink adták össze, kiki csekély módja szerint; mivel kevés (?) azt gondolják, hogy kár lesz megneveztetniök az ujságban. Azonban a szegénykéek a kevésből bizony sokat adtak. Csak tegyék ki.³

Ami a várva várt eszközöket illeti, bár szeretném azokat minél előbb birni, még is azt tartom hogy kár lenne egyenként elküldeni; várjunk mig legalább a munkában lévő elkészül. Győrótt Winterkorn Sándor⁴ az expeditorom⁵.

Ami a további szereket illeti, csak nem ohajtanám, ha szeretett Tanár Ur számomra a hullámzási készüléket⁶ állítaná össze, melylyel én se hogy sem boldogulok, pedig nagyon szeretném. Az Ovál⁷ csészét birom már, a többit mind ujból kellene készíteni, s én azt hiszem, hogy leg könnyebben célt az által érnének, ha a felső moderator⁸ végetlen csavarral volna összekötve, mint az acéllemezes zeneszereken, hol a mozgás minden rázások nélkül történik⁹. Innen onnan 13 éve lesz annak, hogy e készülék után sohajtozom, de hatalmamba sehogy sem kerithettem. Ha sziveskednék a munka összeállítását magára vállalni, nagyon lekötelezne! Ha azonban sok bajjal járna; akkor kegyeskedjék csak a többi három villamerősze¹⁰

¹ Jedlik 1860-ban többször betegeskedett, derékfájás gyötörte, *Háztartási naplója* szerint tavasszal is: május végén, június elején elektrizálással és gőzfürdővel gyógyította magát. (Mayer Farkas: *Epizódok Jedlik Ányos életéből*. 2. kiadás. Budapest, 2010, 170–171. o.)

² Pengő forintot.

³ Ti. közöljék az újságban az adományozást, illetve az adományozók nevét.

⁴ Winterkorn Sándor Antal (1824–1903) 1851–61-ig a görög nyelv tanára a győri gimnáziumban, görög olvasókönyvet szerkesztett (1853), később magyar történelmet is tanított Pannonhalmán (1864–67).

⁵ Expeditor (*latin*): áruk, levelek stb. továbbítását végző személy.

⁶ Jedlik 1847-ben készítette el „hullámgépét”: mechanikus hullámgerjesztő gépe a higany felszínén keltett hullámokat. A készülékkel, leírása szerint, „a hullámok képzésének és haladásának, valamint minden egyes módosításainak tüneményeit kísérletileg kényelmesen és a legnagyobb szabotossággal lehet szem elé tüntetni.” (Ferenczy Viktor: *Jedlik Ányos István élete és alkotásai*. Győr, 2000, 614. o.)

⁷ Ovális.

⁸ Szabályozó alkatrész.

⁹ Ilyen hangszer volt például a zongoraszerű *melodion*, melyben a billentyűk leütésével nem kalapácsok rezegtették meg az acélhúrokat, mint a zongorában, hanem egy forgó acélkorong szólaltatta meg az acéllemezeket.

¹⁰ Elektrodinamikai.

készüléket successive¹¹ elkészíttetni. A pénz, melyet szeretett Tanár urnál hagytam csak 75 f¹² o. e., s ez mindenesetre kevés lesz a többire is; innen onnan azonban megfordult az év is, 's így új kilátásom van több pénzhez.

Szerettem volna tudni, a Stöhrer féle gép¹³ mekkora, s mekkora szikrákat ad. A szénkéneg¹⁴ párákat megpróbáltam, a csikok szépek voltak, de szín igen halavány. A Geisler féle csók közül igen szépek a folyadékosak.¹⁵ [rajz: Chininoldat¹⁶ zöld színben / legüres rózsza színben / vagy Aesculin¹⁷ oldat zöld színben] A diamagnetikus¹⁸ készülétemmel én nem elégszem meg, előbb utobb fölcserélem a drótját.

A lambachiak¹⁹ gyakran leveleznek. Emilián²⁰ most is a régi; a kis kápolnárol a szent hegyen²¹ egyre aggódik, s diktálja az utána működő igazgatónak, hogy mit vegyen &c &c²². Ő egyébként az új lambachi Convent²³ perjele. A régiiek, mind eltávoztak már onnant. Valér²⁴ es Már²⁵ theolog[iai] tanárok. Valér azóta egy munkát adott ki „De Silentio et paupertate religiosa”²⁶! Reám még levelök is rossz hatással van, azért én soha sem olvasom. Egy levelet nekem is irt Emilián, de én arra úgy feleltem, hogy talán nem fog többet írni; hacsak fájdalmat nem akar szerezni lelkemnek.

Aloyzius²⁷ folyton beteges. A többi megvan. Ma ment ő M[é]l[tósá]ga²⁸ Bécsbe, a pápa számára viendő föl a kis segélypénzt.

¹¹ Szukcessíve (*latin*): fokozatosan, lépésről lépésre.

¹² Forint.

¹³ Emil Stöhrer (1813–1890) német fizikus 1840–1844 között kifejlesztett indukciós készüléke.

¹⁴ Szén-diszulfid (CS₂): tiszta állapotban színtelen, könnyen mozgó, erősen fénytörő, illékony folyadék. A nyelvújítási *szénkéneg* összetételben az *-eg* végződés az oxidok képzője, az *agyag* szóból önkényesen elvont, képzőnek vélt *-ag* magas hangrendű párja.

¹⁵ Heinrich Geißler (Geissler) (1814–1879) német üvegtechnikus és mérnök kisülési csövei. Az üvegeket eredetileg alacsony nyomású gázzal töltötték, de hamarosan elterjedtek a tetszőleges alakúra formált, szilárd halmazállapotú anyaggal (pl. porral), illetve folyadékkal töltött változatok is (ilyenekről ír Kruesz), amelyekben a vegyület gerjesztésre – legtöbbször több ezer voltos feszültség esetén – fluoreszkálni kezdett, vagy a gerjesztés megszűnte után foszforeszkált.

¹⁶ Kinin (C₂₀H₂₄N₂O₂) (*indian>francia*): a kininfá (kínafa) kérgéből előállított (Pierre Joseph Pelletier és Joseph Bienaimé Caventou, 1820) lázcsökkentő alkaloid, a malária ellenszere. Oldata ráeső fényben kék színben fluoreszkál.

¹⁷ Aesculin, eszkulin: a vadgesztenyefa (*Aesculus hypocaustanum*) kérgében előforduló, fehér, finom kristályokból álló glikozid (C₁₅H₁₆O₉). Vizes oldata gyengén savas hatású, ráeső fényben kék színben fluoreszkál.

¹⁸ Diamagnetizmus, diamágnesség: a külső mágneses tér hatására indukált ellentétes irányú mágnesség. A jelenséget 1845-ben Michael Faraday fedezte fel.

¹⁹ Abban az időben többen – elégedetlenkedve a Rimely Mihály vezette rend állapotával – a főapát tudtán kívül a szigorított lambachi bencés kolostorba kérték és nyerték el felvételüket, de rövidesen visszatértek Pannonhalmára. Ballay Valér 1859–62-ig, Sztachovics Remig 1861. augusztustól októberig, Liszta Márius 1859–60-ig volt ott. (*A pannonhalmi Szent-Benedek-rend története*. VI/B, 952. o., 980–981. o.)

²⁰ Mann Emilián János (1797–1876) Pannonhalma után 1859 júliusában a felső-ausztriai lambachi bencés apátságban folytatta szolgálatát, ahol hamarosan perjellé választották, mely hivatalt haláláig viselte.

²¹ Pannonhalma (Pannonhegy, Szent Márton hegye) elterjedt latin elnevezése: *mons sacer* ('szent hegy').

²² Az et cetera (*latin* 'és a többi') rövidítése.

²³ Konvent (*latin*) itt: szerzetesi közösség.

²⁴ Ballay Valér Nándor (1802–1885) Jedlik egykori novíciustársa, az erkölctan és a lelkipásztorkodástan tanára Pannonhalmán (1828–31), majd gimnáziumi tanár Komáromban, Sopronban, később dogmatikát tanított Pannonhalmán (1848–58), 1859–62 között könyvtáros és tanár Lambachban. 1866-ban tért vissza Pannonhalmára, ahol előbb könyvtáros és rendházi lelkiatya, majd 1870-től haláláig főapáti helynök (lelki ügyekben a főapát helyettese).

²⁵ Liszta Márius Károly (1825–1892) a görög és a német nyelv tanára és főapáti szertartó Pannonhalmán (1852–59), 1859–60-ban Lambachban tanított. Visszatérése után gimnáziumi tanár Kőszegen és Sopronban, ahol utóbb hosszú időn át igazgató (1869–88).

²⁶ „A csendről és a vallásos szegénységről” (*latin*).

²⁷ Pendl Alajos József (1788–1866) a bölcelet és az erkölctan tanára, a pozsonyi bencés gimnázium igazgatója (1828–1850), a levél írásakor főapáti helynök (lelki ügyekben a főapát helyettese) Pannonhalmán (1850–64).

²⁸ Rimely Mihály János pannonhalmi főapát (1842–65).

Kivánom szeretve tisztelt Tanár urnak, hogy minden vállalata²⁹ sikerüljön 's így a legártatlanabb örömeiket sine fine³⁰ élvezhesse de a derékfájás sem bolygassa. Társaim szépen tisztelik, én pedig magamat nagyra becsült barátságába ajánlom

Szeretve tisztelt Tanár Urnak

Pannonhegy april 20 1860.

őszinte tisztelője s barátja
Chrysostom

²⁹ Vállalása, vállalkozása.

³⁰ Sine fine (*latin*): vég nélkül.